
ÖNB
+Z279019207

ŽIVOT I RAD
BRANKA RADIČEVIĆA

Piše

Risto Kovačić.

Prepečatano iz „Slovinca"

U Dubrovniku
Pečatnja Drag. Pretnera
1880.

POSVEĆENO

DIČNOME DUBROVNIKU.

Nikud zaslužnijega, da se slavi, od darovaoca svóga naroda kojijem izumljenjem, ili kojom izradom, svakome narodu potrebitim i njegov narod blagosovljenijem prinoscem na otar potrebe svijeh, i dičnijim bratom, nego je do tad bio, činećijem. Stari su Grci ovako zaslužne čak božanskijem bićma govorili: megju njihovijem bogovima vidimo hromog siromaška Vulkana, prvog kovaća; a šta ga divna ne pričaše o Merkuru izumiocu gramatike i muzike, i Atlantu, uputiocu u učenje nebeskijeh svijetlila, astronomije; šta o pjevaču Anfionu, šta o Orfeju, kog naš slavni Dubrovčanin Gundulić na umu ima gdje ono u „Osmanu" pjeva:

„ A poklisar carski uzjaha.
S l'jepom družbom on s' odpravi
S Otmanskoga Carigrada
Put država, k'jem u slavi
Kralj poljački Šišman vlada.
U rumeljska jezdi polja,
Opet Srpska napr'jed slidi,
Gdje s' od grada Dr'jenopolja
Vrh Marice r'jeke zidi,
Vrh Marice r'jeke, koja
Mnokrat brzi t'jek ustavi
Kad Orfeo kraj nje poja
Drage pjesni od ljubavi — "

Stara riječ hoće božanska bića postalijem „iz straha:" slučaj silâ prepao, mašta ga oličila, strašno biće

božansko načinila. Govorenjem zaslužnijeh bićma božanskijem stari Grci onu riječ ispravljaju i svoj razum u pojimanju mu božanstvenosti valjano svete: ne samo „iz straha," vele oni, nego i „iz zahvalnosti." Stari Grci žudjeli u odatku počte zahvalnost ispuniti, u načinu odatka hranjenje izumljenja preporučiti: pak su stigli da i svoj razum u pojimanju mu božanstvenosti većijem, nego se u onoj riječi vidi, iznesu.

Ali pošto stari Grci nijesu govorili, da su zaslužni božanskijem bićima kao počtu ovijem odavanu zaslužili, nego kao njihovi porodi, kao prava bića božanska, gubili su više nego dobivali, a koliko gubili više, izmjerit je u razlici kad čovjek čuje e je nješto izumljenjem, ili izradom, čovjeka, čovjekovog poroda, i kad mu se reče izumljenjem, ili izradom, božanstva, ragjajućeg se od božanstva: prvo čovjeka slobodi da i sam nastoji, da i on i onakvo što izumi, ili izradi, i ono usavrši, i većijem se čim odlikuje; po drugom ne izumi i ne izradi nigda ništa, da priroda ne pomože.

Mi se zaslužnijem odužujemo drugčije: mi Kopernika, Keplera, d' Alemberta, Newtona, Laplacea i Herschela ne odijevamo u Atlantovo božanstvo; ni Arkwrighta, Watta, Stephensona, i s njima Galilea i Franklina božanstvom Vulkanovim; ni glazbara Rossinia, ni pjesnika Shakspearea, ni našeg gramatika Vuka božanstvom Aufionovim, Orfejevim i Merkurovim: mi ih slavimo kazujući vjerno ko su bili i kojim je načinom koji u svome uspio; očitujemo ovijem da može ko se uzda u se, ko je srćan, ko iz sve duše reče „hoću" i teškoćama kojim mu je odoljeti, kao darovima providnosti, koji će ga jačati, na doček pogje: mi kazujemo da je poljačkome zvježdaru Koperniku otac bio mali pećar, njemačkome Kepleru krčmar; franceski zvjezdar d' Alembert da je na-

hod, studene zimne noći ispred vrata Pariške crkve dignut i od žene njekog caklara za milosrgje odhranjen, ingleski Newton i franceski Laplace, da su oba sinovi neznanijeh težaka, njemački Herschel sin siromaška svirača; za velike ingleske izumitelje Akwrighta, Watta i Stephensona, e je prvi prije nego će svoj stroj za prelo izumiti brijao i *za po penny* (2 novčića), drugi prije nego će izumiti stroj, kojijem para silno vrti i brodove vozi, i žito melje, i knjige pečata, i novce kuje, i mlati, i siječe, i pila, i struže, i mijesi i nakalupljuje i bog te pitao što još, gradio naravoslovna ratila, a treći prije nego će izumiti stroj divne željeznice, provodeće čovjeka u malo časova iz lijepe Italije u uglagjenu Francesku kroz Moncenisio, sin vatrara ili ložioca vatre u stroj parom vodu iz ugljenijeh ruda istežući, bio kravar, pa što i otac; a za velikog domoroca Sjedinjenijeh Država sjeverne Amerike Franklina, koji nam šipku, što nas od groma brani, izumi, da je potekao od siromašna sapunara i bio djetić u tiskarnici svoga brata, — a za talijanskog glazbara Rossinia, da mu je bio otac preubogi trubač a majka preuboga kruharica, a za engleskog pjesnika Shakspeara e mu je otac bio mesar, a za našeg Vuka da je bio sin siromaška seljanina malog sela Tršića kneževine Srbije; za ovijem pak dolazi kazivanje načina, kojijem su se načinili kolikijem ih slavimo, i ovo nam očituje da su se načinili jer su se uzdali u se, jer su bili srčani, jer su rekli „hoću“ i teškoče pomotnjicama a ne ubijalicama dočekali, kao god što nam očituje sitnica cûlja kandjela Piske crkve, koja je Talijanca Galilea na veliko izumljenje najtačnijega mjerila vremena svratila, i sitnica pada kruščice s drveta na zemlju koja je spomenutog Ingleza Newtona velikom istumačenju kako se u nebeskom prostoru tjelesa ne pobiju i ne po-

mute, povela, i sitnica što su se mrtvoj žabici steganca na dotik razlikijeh kovina micala, koja je talijancu Galvaniu prvine munjevog brzojava, „koji danas, stonog i stoust, paše cio svijet naokolo", pokazala, i sitnica što se košulja sušeći se na vatri širila i podizala koja je u glavi franceza Montgolfiera pomišljaj na *palon* kojim se putuje po zraku i koji će da ljude i brže i cijenje od parabroda i željeznice prenosi, začela: e su, Galilei, Newton, Galvani i Montgolfier bili ljudi, koji su o svemu, što im je u oko padalo, bilo koliko mu drago, mislili, uvjereni e nema sitnice ne zaslužujuće da je predmet mišljenja i ne moguće kad biti povodom najvišijeh posljedica; pa ima ovako prosto kazivanje tronuti, ima krepost uliti, ima za sobom povesti: ovijem mi dobivamo što su stari Grci gubili. U ovogodišnjem „Slovincu", br. 10, gospodin Zore zaglavljuje „crtice života i rada" dičnog našeg učenjaka Jagića sjećajuć se ko mu je bio učitelj i ovlikoj ga slavi uputio, naime glasovitoga Miklošića, one hvale filologa i slave bečkoga sveučilišta, te dodaje e „ovaj zaisto da nije ništa po Slavene zaslužio, nego samo Jagića odnjihao, mogao bi bez hvastanja s Oracijem uskliknuti *Non omnis moriar*" ni više se slave, mislim ja, velikanu ne može odati, ni više plemenite zahvalnosti pokazati, ni mu izum ili izradu bolje, da se hrani, preporučiti, nego kad vjerno i prosto kazivanje ko je bio i kako se velikijem načinio, povede drugoga da se ovliki i viši načini.

Uzmimo sud dičnoga našeg književnika Daničića, ovog opet velikog učenika i blagoslovjenog našeg Vuka i blagoslovjenog Miklošića, o načinu, kojim je pjevao naš pjesnik Branko Radičević, dika naše omladine: „Ja mislim, piše on u posljednjem broju „Podunavke" za g. 1847, da do danas još nije ni jedan učeni Srbin ova-

ko pjevao, a on pjeva onako kako treba Srbin književnik da pjeva“: ovo ćaše starijem Grcima biti dosta, da mu odadu počtu što je Orfeju i Anfionu odadoše, dosta je i načinu kojijem mi zaslužne slavimo — i da zahvalnost ispunimo, izumljenja preporučimo i što su stari Grci svojijem načinom gubili, dobijemo.

Trèba biti dosljedan u govorenju, u pisanju još dosljedniji, jer se ovdje može da misli više nego ondje. U početku sam rekao e nikud zaslužnijega, da se slavi, od darovaoca svoga naroda kojijem izumljenjem, ili kojom izradom, svakome narodu potrebitim, i njegov narod blagosovljenijim prinoscem na otar potrebe svijeh, i dičnijim bratom nego je do tad bio, činećijem. Što je jednome narodu potrebito, da prirodno napreduje, potrebito je svijem; Branko je izumio kako treba da se pjeva u nas, da nam pjevanje bude prirodno; na ovakvo pjevanje, na pjevanje prirodno potrebito je da se svaki narod nastavlja: Brankovo je izumljenje prirodnog pjevanja svakome narodu potrebito, Branko je njime naš narod blagosovljenijim prinoscem na otar potrebe svijeh i dičnijim bratom ovijeh, nego je bio do tad, učinio: Branko našu počtu naše i govorenje i pisanje o njemu načinom zahvalnosti, načinom želje da mu se izumnjenje hrani i načinom slobogjenja drugijeh da za njim idu, zaslužuje.

Velikijem se gleda najviše na izumljenja im, ili izrade, koliko su ove istinitoj ljepoti i dobroti književnosti i umjetnosti, te umnome i političkome napretku njihovog naroda, a ovijem čovječanstva, prinijeli; ali se kazuje i način, kojijem su izumljene, ili izragjene, i kad je ovo bilo i u kojijem uplivima: prvo, ne samo, što u sokoljenju mu drugijeh na pohod da stignu i prestignu, počtu, kao najviše im dolikujuću, tražimo, nego i što se

ni bez jednoga ni bez drugog izumljenja, ili izrade, nigda pravo ne ocijeniše.

Pošto s Brankom nijesam živio, ni njegovijeh bilježaka nema nego u pjesmicam mu, a ove ne osvjetljuju nego njegovo znanje jezika i duha našega naroda, njegovu nježnost i njegovo rodoljublje; obratit mi se drugijem, koji o njemu pišu i u njih kazivanja pozajmiti. Što ja znam pišu o njemu profesor J. Bošković u „Orlu,“ srpskom ilustrovanom Koledaru za godinu 1878, profesor A. Sandić u petom izdanju Brankovijeh pjesama, što ga izdala Srpska knjižara Braće M. Popovica, 1878, u Novom Sadu; gospoja Mina Vukomanovića, ćerka našeg slavnog i u vijeke blagosovljenog Vuka, Brankova posestrima, isto u „Orlu“ za 1878; osim onoga što piše naš dični književnik Stojan Novaković u svojoj Istoriji Srpske književnosti, ocijenjene u Radu Jugoslavenske Akademije od dičnog mu brata Jagića, koga već spomenuh i prije, i osim nuzgredice istog gospodina Novakovića u prvome broju „Srpske Zore“ za 1878 u članku „Gjuro Daničić, ili filologija i književni jezik srpski 1847—1877.“

Naći će mi se štogod, za ono, što velim e se velikijem ljudma najviše gleda i za ono, što ovo pravo ocijeniti pomaže, suvišnim; ove suvišnosti ima i u uzor „Životima“ Plutarkovijem, koji su tolike velikane veličini poveli, kao slavnog talijanskog književnika Alfieria, ingleskog Shakspeara, pa i njemačkog Schillera, i za koje slavni franceski književnik Montaigne govori da je Plutark „najviši učitelj u pisanju one vrste.“ Pa isto, kao što po slavnome njemačkom pjesniku Goetheu nema čeljadeta tako kukavna da se na njemu ništa ne možemo naučiti, tako u velikog nema što ne bi moglo da istumači njeke posljedice bolje nego sve drugo što se či-

ni važnijim. Što je do toga, kad se kaže da je onaj bio lijep, onaj grub, onaj skiljav, onaj jecav, ovaj tepav, onaj slijep u jednom oku, onaj grbav, onaj kriva vrata, onaj hrom? Ali kad pisac kaže da je Walter Scott htio biti vojnik, pa da su i kućani Talleyrandovi željeli da bude vojnik i ovaj, kad tamo Walter je Scott pisac romana kakvijem još nigda nigdje drugog ne vidimo i ostavi nam divne romane *Ivanhoe*, *Old Mortalit* i druge, a Talleyrand jedan od prvijeh diplomata njegovog vijeka: da ne kaže i da je Walter Scott igrajući se djetetom po kući za uvijek nogu iskrivio, i Talleyrand da je bio hrom, kako bismo izašli na kraj čemu biše što prvi sam, a drugog kućani nijesu htjeli da budu? Da nije zabilježeno kako je Kleopatra bila lijepa, teže bismo tumačili kako književnik Julije Caesar dopusti da najviša javna biblioteka u Aleksandriji izgori za ljubav Kleopatrinu, pa nam baš i ne palo na um da se valjda baš kad je neprocijenjeno ono blago ginulo s njome grlio i u onom ga Cæsarionu namirivao kojijem će mu docnije Antonije svojti Oktavijanu zanovetati; teže bismo tumačili povod razvoja i svršetka akcijskog rata i onliku Antonijevu ništavost u njemu očitovanu.

Branko Radičević.

Rodio se 15 marta 1824 u maloj varoši Brodu naše Slavonije, baš slavne one godine kad je Vuk na svijet izdao u Lajpcigu, drugu knjigu našeg narodnog dragulja, našijeh narodnijeh pjesama, koje će mu pjesnički duh na pjevanje, što ga proslavilo, povesti. Branku je kršteno ime *Aleksije*, rad čega i vidimo na kamenu što mu ga otac na greb u Beču namjestio „Aleksa Radičević“ a ne „Branko Radičević.“

Brankovom je ocu bilo ime *Todor*, pa i on kao docnije sin, preveo ga u *Božidar*; on se rodio u onom našem valjanom Novom Sadu, središtu Srpske Vojvodine i boravio tada u Brodu naše Slavonije kao činovnik poštarski. Majka mu bila rodom iz Vukovara, od kuće Mihajlovića, i zvala se *Ruža*.

U Brodu je Branko prve šest godina života mu na žarkom suncu ljubavi svoje nježne majčice i dobrog babajka živio; ovdje ga prvi učitelj na svijetu, ljubezna majčica, prvinama knjige upoznavala. Razumijevali su svijesni roditelji milenčeta svoga što je nauka i kako ova napram vremenu stoji, jer se otac mu i dobrano knjigom bavio kad imamo uspomenu da „pristao bješe još za mladosti svoje" uz našeg Vuka „i epohalni pravac mu u književnosti srpskoj", i kad se poslije, „ogleda i sam na književnom radu: prevede i na svijet izdade Schillerovu dramu „Viljem-Tella", a majka ga mogla čitanju učiti, te milenče svoje što prije mogli sa slovima upoznavati začeli.

Koliko god naše življenje bilo dugo, i ma sve bilo u zdravlju i u miru, potrebitim da pravo u učenju uspijevamo, ne može se naučiti mnogo. Što se u najduljem životu nauči nije više nego čovjek u silnim svjetovima što im u nebeskoj prostorini slavni Newton, na vječnu opomenu kako treba gledati i najmanje pojave padom jedne krušćice zakon, kojim se miču, istumači. Ne, nigda čeljadetu nije prerano početi učiti, i što ranije počme to će mu biti uharnije. Imamo primjera da su stigli dosta i koji su započeli kasno. Veliki je primjer slavni talijanski književnik i rodoljub konte Vittorio Alfieri; ali ovo neka služi kao ogledalo ne odlagačima i lijenosti, nego onim, što su u ovome odlaganju, ili s koje zapreke, njeke godine pro glave ne

nćeći preturili, pa se boje početi tad, jer se boje da je kasno. Alfieri je dosta preživio po običaju gospodičićâ rogjenijeh da obrljaju ime svojih predaka — u razmetanju imetka i života. Ali Alfieri nije imao biti pogrda njegove loze, nego slava i veća od one kojom se slavila: Alfieri se prene, postidi se malenosti znanja što ga do tad — još jednog gospara, jednog vlastelina, resilo, i odluči ovu svoju sramotu oprati kako je kadar odlučiti veliki duh, kadar oteti se presudama plemićkijeh doba i priznati: e su uzaludne pred naprednijem svijetom, dapače i na teški ukor sve zasluge, sjajnosti i slave predaka, kad ko nema i svojijeh: e je slučaj a ne zasluga roditi se u veličanstva ili malenosti: e je zasluga samo, što ko sobom, svojim znanjem i svojim radom, u narodu svome i čovječanstvu valja: e je slučaj a ne zasluga ko se rodi u glasovitom veličanstvu ili u zabitoj malenosti; jedino, ko se rodi u veličanstvu, može lakše da pribavi čim će da bude veliki i sobom nego ko se rodi od malijeh; ne pribavi li,nego tako bude sobom mali, dvostruko mu sramota; i obratno, ko se rodi od malijeh, može teže da postane veliki negó ko se rodi od velikijeh; postane li, dvostruka mu slava. Alfieri dakle vrlo kasno lati se učiti čim će onako valjano svoju braću, kako da pravoj slobodi stignu, uputiti: vrlo kasno, od 25 godina, uze da gramatiku svog jezika i latinsku, još kasnije i kasnije u 46 godini, grčku uči, i ipak toliko uspije, da mu spisi zaslužiše ništa manje nego, da valjani sudac talijanske književnosti De Sanctis tvrdi, e ga se ni s kojim drugo ne može usporediti nego s Dantom, a Dante je najviši talijanski um, i da ga uzorni rodoljub i slatki pisac Massimo D' Azelio u krasnoj svojoj knjizi I Miei Ricordi (Čega se spominjem) počasti velikom riječi „Colombo ha

scoperto l' America, Alfieri ha scoperto l' Italia (Ko lombo je našao Ameriku, Alfieri je našao Italiju), t. j. Kolombo je prvi poveo stari svijet u Ameriku, Alfieri prvi talijance ozbiljnim svojim spisima današnjoj ujedinjenoj neodvisnoj Italiji uputio. I ovaj je izraz zaisto prav, jer je samo onaki stil, kakav je Alfierov, mogao talijance iz doondašnje im slabosti, u koju su ih doondašnje opere i operete bile uvalile, isvući i na pravi put k današnjoj Italiji izvesti, jer su današnjoj Italiji mogli doći samo krijepki, značajni duhovi, tražívši ju ozbiljnim radom i junačkom krvlju, a ne slabi, ispijeni, kicoši traživži ju u rakošima. A gdje bi ovaj dični Talijanac, ovaj neobični uskrsitelj duha svojega naroda ovo ogledalo čeličnog, neumitnog, rodoljublja bio stigao, da je ranije, kao iza njega dični mu zemljak Giacomo Leopardi, ondašnjom svojom, a rânom ovoga, ozbiljnosti učio, nije baš najmučnije ugonenuti; ali je na svijetu Leopardija malo; te pored svega što se može da stigne dosta kad se počme i kad najprekasnije izgleda: što se počme ranije, pouzdanije je, i čestiti roditelji našega Branka po ovome i vladali, po ovome ljubezna mamica rano rano milenčetu svome Az. Buki... kazivala.

1830 bi otac Brankov premješten u Zemun, varošicu s ove strane Dunava prema lijepom Biogradu lijepe Srbije kneževine, i ovdje Branko ugje prvom u školu.

Izmegju mnogijeh smetnja, što ih je učeći se savlagjivati, malo kad do sad nemasmo i načine (metode) učitelja. U Zemunu se onda učilo, kao i za mojega djetinstva u Risnu, te gle - na Dunavu i na Jadranskom moru! sricanje (silabiranje): buki az - ba, buki az - ba - baba, živjete vjedi rci kako - žvrk, šaj kako rci iže pokoj - škrip, Mišljete on iže sa slitnom - Moj, slovo iže

- si - Mojsi e - Mojsie. Branku ovo nikako u glavu ne išlo, zalud se i ljubezna mamica mučila, da, kao svijesna majka, kad je mogla, učitelju pomože: i dodijalo joj se, uzor - ustrpljivosti materinoj! i evo je gdje se njekom čarnom očajnosti svome mužu žali: „Ovo naše dijete baš ne može ništa da nauči!"

Ovdje mi na um pada krasota, u kojoj veliki talijanski rodoljub Mazzini familju i ženu slika. „Familja je, veli Mazzini, otadžbina srca. U familji je njeki andio, koji tajanstvenijem njekijem miješanjem nježnosti, slasti i ljubavi olakšava ispunjanje dužnostî, blaži tuge. Jedine su radosti, što ih čovjek može da na zemlji uživa čistijem i neizmiješanijem tugama, radosti što ih ovaj andio podaje, radosti familje. Kome njeke zgode ne dopustiše da pod krilima ovog andjela boravi te vedri život familje uživa, pro duše mu je tamna žalost prostrta, a u srcu vlada praznina koju ništa ne može da napuni. Blagosivljajte Boga, koji uživate milja i radosti familje, što vam je ovog andjela stvorio. — Andio je familje žena. Kao majka, supruga, sestra, žena je sladost života, milost ljubavi, zrak kojim ljubezna Providnošt bdeća neprestajno nad čovječanstvom čovjeku svijetli i grije ga. U žene je toliko blago razabirne, razveseljavajuće, sladosti da je dosta da i najvišu tugu utuli. Žena nam je još svakome početnica naše budućnosti. Prvi sveti ljubac mile ženske glave zadahne čovjeka da uhva, da vjeruje u dobrotu života: ljubav i vjera stvaraju željenje boljega i môć da ga postignemo, jednom riječi stvaraju budućnost, koje je simbolom — simbolom živim rodjenče, djetence, mila ova šveza, što nas s naraštajima, koji će nakon nas doći, veže." I po ovome prestavljam koliko je teško, nek je nježno očajna bila, na dušu Brankovog oca primjedba ljubezne mu žene, strpljive i slatke Brankove majčice, padala.

Nije dugo prošlo a Branko sa sricanja prešao dalje. Sad je ugodnije, sad on stiže koliko ih je za sricanje odavna pred njim prošlo.

1785 gragjani podižućeg se onda grada Bostona Sjedinjenijeh Država sjeverne Amerike obrate se Franklinu da im pošlje na crkvu lijepo zvono. Franklin mjesto zvona pošlje im lijep broj dobrijeh knjiga i poruči e je uvjeren da su osnovatelji *grada Bostona* toliko razboriti, da će radije slušati glasove dobrijeh knjiga, nego najboljijeh zvona. Ovo je od najboljijeh dokaza kako je Franklin važnost knjige po ličnosti i narode smatrao. Pa da je jošt i veliki ingleski historik Macaulay u Franklinovo doba o propasti slobode i izobraženosti Sjedinjenijeh Država sjeverne Amerike govorio: „Napisana je njihova sudbina, neka su je zaustavili fizički pomotnjici t. j. neizmijerna prostorina rodn'jeh i nenaseljenijeh zemalja; jer kad se napune narodom kako je puna Ingleska, tada će se pokazati prevrat, plaće radnika će se smanjiti, prestaće jednakost, i društvo će se podijeliti u dva skrajnja reda, u red onijeh što imaju miliona dolara i red onijeh što nemaju ni komada kruha; tada će nastati agitacije, mutnje, koalicije, revolucije:" Franklin bi mudru prorokovu bio odgovorio, e se spasenje država ne sastoji u dovoljnom im imetku materijalnijeh dobara, nego u mudrosti naroda im; ili kako E. De Laveleya u „L' instruction du peuple," pošto je pripovjedio tok gragjanskog rata Sjedinjenijeh Država, govori; Pour vaincre la' rebellion esclavagiste, l' épée ne suffisait pas, il fallait le livre! — Brankov otac nije bio Franklin ali je valjda ipak predvigjao važnost knjiga, te da kako da ga je imalo obradovati kad je vidio da mu je Branko za njom poneseniji nego je pokazivao kad je sricati učio.

Kad treće godine polaženja mu škole u Zemunu pregje Branko učiti njemački, toliko oštroumlje pokaže, da bi u istinu u filologiji bio onliko uspio koliko i Talijanac Leopardi, da joj se kao ovaj posvetio. Učitelj zapita njekog dana njekog djaka kako se reće njemački „Leptir leti," djak odgovori „Der Schmetterling fliegt," a naš će Branko na ovo „Nein! Der Schmetterling flattert," a ovako pravi Nijemac i reče. Ovo oštroumlje Brankovo nije moglo a da ne pozove učitelje mu, kao prave učitelje, dužne vrhu svega motriti i mjeriti svojstva svojih djaka i po njima se u učenju vladati, da mu oca na ovo ne osvrnu eda bi ga i na više nauke kad vrijeme bude opravio. Ove godine izdao naš Vuk treću knjigu našijeh narodnijeh pjesama, treće krilo slavi Brankovoj — gle treće godine učenja mu osnovnijeh nauka za svakoga izlazi treća knjiga što će biti za njega, da ga digne iznad drugova!

Kad Branko svrši u Zemunu osnovne škole, pošlje ga otac u Karlovce našeg kitnog Srijema, da ondje uči gimnaziju.

U Srijemskijem Karlovcima svrši Branko ondašnje „latinske škole," t. j. prvo šest gimnazijalnijeh razreda.

„Došav u Karlovce u gimnaziju, piše prof. A. Sandić, Branko je podobro vladao jezikom njemačkijem, koji se i tamo njegovao gotovo kao i latinski. Kako se tada po gimnazijama naročito za tijem išlo, da djak nauči latinski, i da se što većma sprijateljis muzama i gracijama, s genijima i demonima i ostalijem mitološkijem prilikama i neprilikama starinske klasičke književnosti; kako je onda gimnazista već u petom il' šestom razredu, htio ne htio, morao „stihotvoriti" — tako je i Branko još u gimnaziji propjevao, ali srpski i — *njemački!* Od tadašnje prvenčadi srpske

mu ne dospije do nas ni jedno, od njemačke sačuva do dva nekadanji učitelj Brankov i potonji velezaslužni, onogimnazijski direktor, g. J. Pantelić. A evo kako i kojom prilikom pjevaše Branko *njemački*. Mitropolit Stratimirović umre 1836 godine. Za administratora mitropoliji srpskoj bude postavljen Stefan Stanković, dotadašnji vladika budimski. Crkveni autokrata Stratimirović, kod svijeh svojijeh inače zasluga i vrlina, nije trpio ničije tugje pameti i razloga, te tako ni sabora ni saborisanja. Za mal-ne pola stoljeća (od god. 1790-1837) ne sastaše se Srbi u ovijeh krajevih na svoj sabor i dogovor. Dolazak Stankovića za administratora preteče jedva dočekani lijep glas, da sa sobom nosi on dozvolu i saziv izbornog i raspravnog sabora srpskog „svenarodnog". Po tadašnjem običaju našijeh stihotvoraca, pripraviše mlogi *ode* i *himne*, da dočekaju i tijem pozdrave Stankovića. To radovanje *ostarine* zagrijalo bijaše i srca u omladine gimnazijske. Branko dogje pa i on napiše Stankoviću odu njemačkijem jezikom. I to je jedno od ona dva nagoviještena prvenčeta pjesnikova. Drugo je „Abschied von Karlovitz" (Rastanak s Karlovci). Ali „Srijemski Karlovci, slijedi Sandić, ubavi doli i gore vrela i izvori fruškogorski, i to divno Stražilovo, i sva Fruška Gora učiniše, te se Branko okrete i priljubi svome rogjenome: ne izgubi se u Nijemce, kao *Stevan Milov* (Milenković), nit' utonu kud stubokom kao *Aleksandar Petrović*, — Petefi Šandor — sred Madžara".

Kad svrši latinske škole, Branko dalje ne mogne: nije mu dala slabost zdravlja. Godinu provede doma, u Zemunu, ne učeć, da se oporavi.

Sad oca Brankova premjeste u Temišvar. Dobro je, ovdje Branko mogao, doma, ondašnju „filozofiju", današnji sedmi i osmi razred gimnazijalni svršiti; doma,

ali samo u njezi očinoj, jer mu je ljubezna majčica bila već (1836 god.) preminula.

Rekli smo da Brankov otac „pristao bješe još za mladosti svoje“ uz našeg Vuka — divno, prije još nego narodom našijem proletio slavni „Rat za srpski jezik i pravopis“ našeg Daničića, o kom naš Novaković držeći se profesora Boškovića piše: „Dr. J. Stejić bio je u Beogradu oko ovoga vremena jedan od najvećih protivnika Vukovih. J. Bosković (u „Orlu“ — kalendaru za 1876, 39) priča za nj da je za knjigu „Rat za srpski jezik i pravopis“ rekao „Tako još nije pisao još nijedan Srbin“. Toliki je utisak toga djela bio!“ Pa naš Branko u knjižnici svoga oca imao i Vukove pjesmarice te se za onog mu počivanja u Zemunu pošto je u Karlovcima „latinske škole“ svršio, i sad u Temišvaru, za učenja mu „filozofije“ mnogo s njima bavio. I ovdje, u Temišvaru, zače naš Branko pjesmice, krasne pjesmice svoje prve knjige pjevati.

„Sanak snjela carica Milica,
Sanak snjela, u sanku vidjela
Gdje se vedro nebo prolomilo
I danica na zemljicu pala“ —

Ovako narodna pjesma počimlje tužno naricanje zlosretnog onog ploda zavidnosti i nesloge bratske, propasti srpskoga carstva na Kosovu. Snjelo se, veli pisac persiskog Aleksandra — Cira, djedu ovoga, medijanskome kralju Astijagu, sve što je učinio. Stari pisac života slavnog talijanskog pjesnika Dante-a, koji no ono u divnoj pjevaniji La Divina Commedia, o Paklu, Čistilištu i Raju, onako divno zloću ožigosa a dobro, i osobito ljubav k njegovoj krasnoj Beatrici proslavi, -- ni on sna ne izostavlja. Majka Danteova, govori ovaj pisac, bila njime noseća i snjela gdje se našla ispod velikog

stabla lavora kod izvora bistre vode i gdje je ovdje sina porodila; zrnje lavorovo padalo i dijete, ovo zrnje jedući i vodu s onog izvora pijući, brzo naraslo; kako naraslo pastirom postalo i poželjelo granom se onog lovora ovjenčati; pripelo se i na drvo da granu ukrši, kad prije nego će je doseći, palo; počeka majka da joj se digne, kad se diže — ne ono, nego lijepi lijepi paun; na ovo se majka probudi. Pisac tumači san ovako: Lavor se zeleni vazda, pa su stari ovjenčavajući zaslužne njime izražavali e će i zasluge ovijeh vječno živjeti; nigda se nigdje nije dogodilo, da je grom u lavor udrio, pa stari ovjenčavajući zaslužne njime htjeli reći e ni vatra zavisti, ni sila daljine vremena zaslugama ovijeh neće nauditi; lavor je vrlo mirisan, pa ovjenčavanje zaslužnijeh njime značilo da im zasluge uvijek imaju mirisati mirom hvale te biti mile i ugodne; ima vrsta lavora, koji ne pušta nego samo tri žile, i ko granu ovoga lavora oko svoje glave sveže pa leže, ne može biti a da ne snije što ima da se obistini, i kako se najviše dogodilo da su pjesnici u naprijed rekli što se docnije obistinilo, stari svijet ove kao proroke lavorom vjenčavao; te, što se Dante rodio pod lavorom znači da je imao i pjesnik biti i neumrlost zaslužiti; što se lavorovim zrnjem hranio, znači da je pjesnički svoj duh plodovima pjesnikâ imao gojiti; što se rodio kraj izvora bistre vode i što je ovu pio, znači da pjesniku treba filozofična bistrina; što je, onijem se zrnjem odhranivši i onu vodu pivši, pastirom postao, znači da pjesnik sabira znanje da vogjom drugoga bude; što je želio granom se onog lavora okititi, znači da čovjek kad radi, želi da mu bude pripoznano; što je pao kad je bio da granu dovati, znači da čovjek obično umre prije nego mu svijet zasluge prizna; što se pretvorio u li-

jepog pauna i paunom digao, znači da veliki čovjek po smrti mu u djelima slijedi živjeti, kako živi Aleksandar Veliki i Scipio Afrikanac u bojnim pobjedama, a Aristoteles i Virgil u knjigama. — Da smo i mi u doba snova i mi bismo izmislili što je ili majka ili otac za milenče svoje snio: tad bih ja rekao da mu se majci snjelo gdje joj ga muž u listove Vukovijeh knjiga povio, brzo joj uzrastao, pošao u Vuka i ovaj mu velika krila pripučio, letio joj njekoliko i cio svijet veselio, ne vidjela pak gdje će svršiti, nješto ju snašlo. I snašlo je jadnu prije nego je pjevanje Brankovo vidjela, jer je, kako nahodimo zabilježeno, već 1836 umrla.

U Temišvaru Branko bi kadar ispjevati i „Djački rastanak", za koji naš Novaković u svojoj Istoriji Srpske Književnosti veli da je „živa slika srpskoga djaka i najodličnije djelo Brankovo". Rodoljubni onaj komad ove pjesme

„Brže, braćo, amo, amo
Da se skupa poigramo"...,

navešću potlje, sad evo prve mu pjesmice ljubavne, što je ispjevao po godine pred onom:

„Devojka na studencu.

Kad sam sinoć ovde bila
I vodice zaitila,
Dodje momče crna oka
Na konjicu laka skoka,
Pozdravi me, zborit ode:
„Daj de, sele, malo vode!"
Ove reči — slatke strele —
Minuše mi grudi bele,
Skočih mlada, njemu stigoh,

Digoh krčag, ruku digoh
Ruka drhta — krčag dole —
Ode na dve na tri pole.
Još od njega leže crepi,
Ali gde je onaj lepi?
Kad bi sada opet došô,
Ma i ovaj drugi prošô!“

Kad mu bi gotov i sa srednjijem školama, otac opravi Branka u Beč, da ondje prava uči. Ovo bi godine 1845. Najznatnija je ovo godina po Branka, jer se tada i lično poznao s blagosovljenijem našijem Vukom, s čestitijem Vukovijem prijateljem Miklošićem i s prilježnijem im učenikom Daničićem, koga se u drugoj knjizi pjesama, a u pjesmi „Gojko,“ spominje gdje veli:

Daničiću! tebe sad bratimim,
Da sa srca malo jade snimim:
Ja imado brata rogjenoga,
Rogjenoga brata jedinoga,
Crna zemlja meneka ga uze,
Ja za njime prolih gorke suze
Al sve zaman — ništa ne pomogo,
Iz groba ga podići ne mogo.
Bogom brate kad rodnoga nemam,
Ne daj, samac, da se na put spremam,
Hajde sa mnom, jer bez bratskog društva,
Vjeruj, vjeruj zemljica je pusta.

U Beču mu troje blago bilo, koje mu je način, kojijem u Temišvaru zače pjevati, usavršilo i načinilo ga pjesnikom, kojijem ga slavimo. Čujmo što Vukova ćerka, gospogja Mina Vukomanović, posestrima Brankova, piše gospodinu Stevi Popoviću za „Orao“ mu za godinu 1878,

„Sjećam li se Branka? Zaboravlja li se lako koji lijep spomen? Sjećam ga se često, kad s tugom, kad s veseljem. Rekla bih da ga i sada gledam očima. Ta bješe nam svaki dan u kući kao sin i kao brat. A je li čudo? — Zna se da je Vuk rado prikupljao oko sebe naše mlagje darovite ljude, a bistru oku Vukovu ne ote se neobični duh i bogato srce Brankovo. S toga Vuk Branka zavolje, kao rogjena, te mu bješe brižan otac, iskren prijatelj i savjesan učitelj. Koliko je to vrijedilo Brankovu duhu, i kako je to Branko primao, razabiram tek sada. Sada da kako znadem, šta bješe uzrok, te onaj veseli mladić čamaše po vas dugi dan u pisarnici ozbiljnog Vuka, i radi čega se radovaše Branko, kad bi o sutonu uhvatio slaba starca ispod ruke, da ga odvede do „Vaser-glasije" (sada kursalon u stadtparku). Tamo bješe svaki dan zbora i dogovora, te se na nj sabirahu Miklošić, Ranke, Karara, Petranović, Daničić, a prilikom i drugi naši čuveni ljudi. Toliko uvigjeh i onda, da Branko ne odmiče od Vuka, da opet Vuk Branka ne pušta iz očiju, i da mu je svugdje na ruci. Da je Vuk cijenio Brankov dar, sudila sam i po tome, što je izradio kod kneza Mihajila, da Branko ne trplje nikoje nevolje. Neumrli Mihajlo izdavaše Branku godišnju pripomoć od 800 forinti srebra a za ono doba bješe to toliko, da je Branko mogao krasno živjeti i veselo pjevati kao ptica u vazduhu.

Toliko se dovijam sada duševnoj uzajmici megju Vukom i Brankom, a što bješe više, znaće najbolje protumačiti drug Brankov, naš vrijedni Gjuro Daničić. Ta oni se ne dijeliše ni časa, a uz Vuka bjehu kao dva sina njegova. Ostavljam dakle njemu taj važan dio Brankova života, a ja ću vjerno zabilježiti ono, što mi osta u sjećanju kao lična osobina Brankova.

Najživlje mi je u pameti vrijeme od g. 1846-1849. Tada bješe Branko u najboljem dobu. Ne bješe još obolio, a veselo srce, i živahan duh sjajaše mu iz vječno vedra lica. — Bješe nješto više od osrednja uzrasta, tijela razmjerna, vitka pa opet za to posnažna. Na žilavom i ljeti i zimi razgolitanom vratu, sjegjaše glava divna kroja, široka pjesnička čela, guste otvorenomrke kose. Češljaše ju natrag, a bješe duga pa mu padaše čak do ramena. Ispod čela sijevaše oko neobičnijem sjajem. Dojako ne vigjeh tijeh očiju, i teško ih je gdje i vidjeti. Po razrezu velike pa opet u glavu utekle, svijetliše ispod mrkih trepavica njekom osobitom sivozelenkastom bojom, i odudarahu čudnovato od mrkijeh ponosno uzvijenijeh vijegja. I sjaj i izraz bješe im sa svijem neobičan, rekla bih, nadzeman i vjeran tumač pjesničke duše. Nos bješe u razmaku pojak, pa polažaše od čela dolje sa svijem pravo, ali sve usukanije. Usta bjehu puna, gotovo povelika. Nad gornjom usnom tek nikle otvorenomrke nausnice. Zubi zdravi, neobično bijeli, široki i uglasti. Lice s prijeda poširoko, suhonjavo pa po gdje gdje lako propuštaše rubove od kostiju. Tijem dobi osobita izraza. Brada bješe poširoka, i sa svijem ćosasta. Koža na licu tanka, meka, uvijek zarugjena. Čim bi radi čega god došao i najmanje u vatru osula bi mu se po cijelom licu žarka rumen.

Kretanja bjehu mu sa svijem prosta, mirna i armonična. Ne sjećam se da sam ga vidjela ikad, da rukama maše i dokazuje. U razgovoru rado bi se zavalio, oči bi digao i zaneseno u vis gledao. Govorio bi mirno, gotovo tiho i jednakijem glasom, ali uvijek sa osmijehom na ustima. Veselost, njeka blaga, djetinjska veselost, bješe u opšte poglavita sadržina Brankove naravi. Gdje god ga vigjah, svugdje i uvijek zatekoh na

licu njegovu onaj isti blagi veseli izraz, što ga dična još više činjaše.... Ta njegova karakteristična veselost hoće da nam kaže, za što je Branko pazio djecu, pa baš i sa svijem malašnu djecu, koja još i ne progovarahu. Sjećam se da im je kupovao igračke i poslastice, da je sa svijem tugje dijete odvodio u svoj stan te se tamo s njime igrao i vrijedna Daničića bunio. Iz istog uzroka upuštao bi se Branko rado u djetinjaste, bezazlene igre, pristajao bi uz budalaste, djetinjaste razgovore, kopirao bi djecu i t. d. U društvu bješe veseo ali smijeran. Iz njegovijeh običnijeh razgovora, nijesi mogao suditi, da je taka dara. Iz njegovijeh usta nijesam čula ni riječce od onoga što je njegova, i možda se ne bih za dugo pravo uvjerila o njegovoj pjesničkoj snazi, da se ne dade krasna prilika. Bješe to na badnjidan 1849 god. Vuk je gostio svoje znance i prijatelje, a jedan od tijeh donio na dar knjižicu spomenicu. Ja zaredih da mi svaki od gostiju što u nju upiše, pa dogjoh i na Branka. Dok se okrenuh a Branko već napisao:

„Pevam danju, pevam noću,
Pevam, sele, što god oću;
I što oću, to i mogu;
Samo jedno još ne mogu:
Da zapevam glasovito,
Glasovito silovito,
Da te dignem sa zemljice,
Da te metnem megj zvezdice
Kad si zvezda, sele moja,
Da si megju zvezdicama,
Megju svojim, sele moja,
Milim sestricama.

Zar to nije kao lijep, mirisav cvijetak na jutrenjoj rosi? Branku je trebao samo jedan trên; valjalo mu samo zahvatiti u pune grudi svoje, gdje cvjeta čitav perivoj taka cvijeća, tu ih je brao te nama davao. Ne bješe li dakle sinak vilin? Pa opet tako smijeran, da se ni kazati ne htjede.

I u odjelu bješe Branko skroman i umjeren. Nosio se sa svijem prosto bez ikojih nakita. — Kao što se prosto odijevao tako se umjereno i branio. Često se hvaljaše da neko vrijeme živi samo o voću, pa onda opet drugi put o samom mlijeku i t. d. Strastno je išao da se kupa u hladnoj vodi, a bješe i dobar plivač. Negdje sam čula, da se jednom plivanjem utrgao i da je baš tako zapatio boljetice. Njeki opet vele, da je i nju naslijedio od svoje majke, jer mu je i majka mlada umrla. —

Da mi bar hoće sjećanje ovgje da utrne. Do sada me vogjaše cvijetnijem stazama Brankova života. Kad bi me moglo još dugo, dugo tako voditi! Ali zaman: eto cvijeću prva opanula „žuta lisja“ sa zelena Brankova žića, pa odsele listak po listak, a za njima suza za suzicom. Eno, oroni se i pošljednji, te osta samo uvela suha grana da otrune. Zaman je suzom zalijevamo, uzalud je kitimo krasnijem vijencima — ona ozelenjeti ne će...

Branko bješe, tako reći, uvijek slabunjav. Klica njegove bolesti bješe davno u njemu. Sad se pojavi, sad se opet pritaji, ali napredovaše jednako. Iz najprije kao da je Branko nije poznavao ili ne hajaše za nju s toga, što je on sve uzimao na lako. Kad bolest naže sve jače i jače, reći će jedan put smješećki: „vidim već; moraću sam učiti medicinu, da se lečim.“ Tako i uradi; da li baš radi toga, ne mogu reći. Ali ni to ne

pomože. Već god. 1851 poče Branko baš sa svijem pobolijevati. Prijatelji Brankovi uvidješe, da nije više zanj naprezanje i nauka, te razmišljahu svakako, kako da ga oprave kuda na jug, da se tamo oporavi. Vuk to spomene knezu, a knez odmah obeća, da će podmiriti sve troškove oko toga. I Branka sklone, ali on mišljaše ne toliko radi bolesti. Još jednom razmahnu genije u njemu svojim krilima; još jednom poče Branko snovati nove misli za napredak i život.... Nestalan kao što su obično genijalne naravi, bješe i Branko, a osobito kad je dolazilo do izbora, čega, da se lati. Danas je s oduševljenjem učio medicinu, sjutra opet koju apstraktnu nauku. Danas bi nam ozbiljno rekao, da će se nastaniti u Crnoj Gori, a već sjutra putuje po sredinjoj Africi, — penje se na Liban — plovi po Nilu i t. d. Pa isto tako i sada, u pošljednim trenutima života, — bješe u njemu sazrela misao, da ostavi medicinu, da se baci na vještinu i da postane slikar. Najprije htjede u Mletke radi zdravlja, pa onda u Rim da uči. „Dosta je meni dvije godine pa da premašim Rubensa" reći će s takijem pouzdanjem, da mu čovjek morade vjerovati. Neobuzdanom, gigantskom duhu njegovom bješe još malo, te naže opet novijem smjerom, da stvara, da se i tu uzdigne do nebeskijeh visina. — Ko bi to mogao odmjeriti: može biti, da bi Branko i tu daleko doćerao. —

Ali ne bješe sugjeno, da mu se ostvari taj pošljednji idejal njegovijeh želja. Italije nije mogao vidjeti. Do sada mu je bolja podgrizla život potajno i poako, a sada mu pozli na jedan mah tako, da već bješe na izmaku. Nakon teška bolovanja pridigne se i opet, ali kako? Potajna groznica cijedila mu je život neprestance, i tada se vidjelo, da mu nema lijeka. Ho-

daše istina i dolažaše Vuku na dogovor, ali svaki dan sve slabiji. Vuk mu savjetovaše, da se preseli u bonicu. Tamo će mu se o trošku kneževu spremiti zgodna soba, tamo će ga dvoriti dvije vješte nudilje, a tamo će imati svega, što mu po naredbi prvijeh bečkijeh ljekara bude valjalo za iscijeljenje. S tužnijem osmijehom pristane Branko i na to, te se preseli u bonicu. Tu imagjaše svake njege i ponude, a Vuk i Daničić obilazişe ga često. Mati moja pazila je Branka kao i rogjena sina, pa nije prošlo dana, da ga ne nadgledi. Radovaše se, kad mu ko dogje, i bješe još jednako veseo.

„Ali i to ne potraja dugo. Brankovo vrijeme bješe isteklo. Jednoga dana — bješe to poslije podne... septembra 1853 — sjegjaše moja majka kao obično uz Branka. Toga dana bješe neobično uzbugjen i nježno držaše obje njezine ruke u svojima. Tako su dugo sjedili i razgovarali. Kad majka pogje, te se na vratima osvrnu, da ga još jedan put pozdravi, ali Branko s bonijem izrazom sklopio ruke nad glavom. Poplašena vikne nudilje, pritrči Branku, diže ga u naručje, ali sjen samrtnijeh krila bješe već pao na lice Brankovo. Još jedan put zahvalno pogleda, još se jedan put umorno osmjehne, pa onda se naže, a ono divno srce, što je toliko osjećalo, toliko se nadalo, toliko htjelo, presta kucati! Branko bješe svršio, pa kao da mu ni smrt ne mogaše nauditi, lebdio je nad blijedim licem onaj isti blagi izraz, a na usnama sledio se još onaj posljednji osmijeh.

„Meni dopade taj tužan glas u tugjini. Kad se vratih, bješe Branko davno sahranjen. Otac Brankov došao je — te digao onaj skromni spomenik, što i sada kazuje mjesto, gdje počiva zemaljska odjeća one božanske duše. Mati moja i ja njegovasmo dugo grob Bran-

kov — sve dok ja ne odoh iz Beča, — a i sada ga ne prolazim, kad god odem, da zahvalnom suzom orosim grob očin. Ne znam samo, gdje su ona dva krasna bora sa Brankova groba. Kad bjehu kraj njega, činjaše se, kao da svojim šuštanjem pjevaju divne Brankove pjesme. Sada ih nema, a okolo gola kamenja razbija se vjetar, pa ujanjem svojim kao da nas opominje: „Sjetite se svoga pjesnika; on je i bolje zaslužio!....““

Potvrdu onoga u pismu gospoje Mine, kolikom se ljubavi naš Branko oko našeg Vuka i prijateljâ mu ondje spomenutijeh vrtio, vidimo u ljepotama jezika kojijem pjeva, a potvrdu nježnosti, rodoljublja, boležljivosti kao i nestalnosti mu — u pjevanju. Pismo gospoje Mine živa je slika našega Branka; ko god ga dobro prouči, ovo će naći. Jedno joj samo ne mogu da prostim, naime što veli: „Nestalan, kao što su obično genijalne naravi, bješe i Branko, a osobito kad je dolazilo do izbora, čega da se lati.“ Ima, da koji put grijeh izagje na dobro; evo primjera:

Nevjerovatnom brzinom prodiru Saraceni u najsvetija mjesta hrišćanstva, i ovo iz njih istiskaju; iz Palestine, poprišta najsvetijih uspomena njegovijeh; iz Male Azije, gdje su se podigle prve crkve njegove; iz Misira, odakle je izašla velika doktrina o trojičnoj ortodoksiji; iz Kartage, koja je nametnula vjeru Evropi; nevjerovatnom brzinom osvajaju Španju i prelaze Prineje. Je li sam mač Saracenima Aziju i Afriku dao? Može mač mnogo, mogao je zamijeniti doondanju vjeru novom, ali da se starosjedioci s došljakom uistovjete kako se uistovjetiše, pomoglo je nješto jače. Ne, što se Bizantija s Persijom rvala; ovo je samo Saracene na navalu posokolilo; nego socijalna ondašnjost pokorenijeh zemalja. Kad već u gospostvu rimskoga orla oko

Sredizemnog Mora za cesara Augusta tišina nastala, jer nasilje bilo sustalo, vjera umrla, moralnost iščezla i pokoreni narodi očajno jedni na druge, dionici jednaki jednake kobi, pogledali i ne nahodili što bi im reklo: Ne bojte se, robovanje vaše neće biti vječno, nećete se do vijeka za raskošne vojvode i namjesnike potiti, ja sam bič samoživlja i nasilja, ja vaš osloboditelj! — pojavi se svijetlost, u kojoj im se ovo, kao Konstantinu na nebu „U ovome ćeš pobijediti" prikaza; ova blagodetna pojava bi hrišćanstvo. U Antiokiji, Efesu, Carigradu, Atini, Rimu, Kartagi, Aleksandriji kao i Jerusalimu, pjeva se slava umrlom na Golgoti za potlačeno pravo čovjekovo; ali, što bi se gojila krasna prosta vjera prvijeh hrišćana, pregje se brzo na nametanje nerazumljive teologije; brzo prestade biti grijeh u rgjavom učinku ličnosti, a spasenje u dobrom, i onaj bi sad u ereziji a ovo u pokornom vjerovanju u riječi; ne dijele novi glavari crkve milosti Apostolâ, koje nam u „Djelima" ovijeh Luka nabraja i koje u „Poslanicama" razbiramo, nego se, bože kakvijem srestvima! o prvenstvo otimali; ne upućuje se u traženje svrhe hrišćanstva, u traženje svjetlosti u kojoj je čovjekovo pravo, hljeb što istinito čovjeka hrani, čovjekovo dostojanstvo, nego se puti kojekakvijem doskočicama umovanja, kao na primjer Arijevijem u Aleksandriji o Sinu napram Ocu, Nestorevijem u Antiokiji i Carigradu o božanstvu mu i čovještvu kao i Marijinome materstvu, Eutikijevim opet u Carigradu onijem suprotivnim, a ipak krivim i kojekakvijem još monotelitâ, monofizitâ i mariolatristâ. U ovoj buci goji lijepa Kadidža ko će oluju Saracena ljutijem mačima u valjanijem desnicama i gromnijem orom „Jedan je samo Bog!" da sve umukne kao nevjera u šumi pjevanje

raznovrsnijeh tičica. Rve se Bizantija i Persija, a po srijedi trgovina u šakama arapskijem, i evo olakšice navali brze ove Prorokove oluje. Pala Azi'a prednja, pala mala, pao Misir i Kartaga, sjeverna Afrika: Evropo, na tebe je red! Bilo preko Ponta, bilo pro Heraklesovijeh stupova, Evropo, evo Prorokove vojske da i Rimu i Carigradu vikne: Umirih Istok, „Jedan je Bog!“ rekoh mu; mir i vama, prvenstvo ide Meku i Medinu! Premda se može reći da Muhamed liberalnošću, kakvu svijet u posljednje vrijeme nije znao, dopušta spasenje ljudi koje bilo vjere, samo ako su krjeposni; premda od četvrtog kalifa, Muhamedovog zeta Alije, čujemo ove krasne riječi: „Najveća je čast odličnost u nauci“, „Onaj ne umire, koji posveti život svoj nauci“, „Znanje je najveći ukras čovjeku;“ i neka se u kalifâ bilo uobičajilo da prva državna dostojanstva zastupaju ljudi čuveni učenošću svojom, pa ovi i ne bili vjere Prorokove; i neka je po ovome načelu kalif Alrašid vrhovnu upravu škola povjerio Nestorijancu Masietu; i neka je isti vladar naredbu izdao da se ni jedna mošeja ne može podići a da uz nju ne bude i škola, i neka je u državi mu tad od usta do usta teklo: „Mastilo naučenjakovo valja toliko isto koliko i krv mučenika,“ „Raj čeka tako isto onoga, koji valjano vlada, kao onoga, koji pane od mača,“ „Svijet ovaj drže samo četiri stvari, — učenost mudraca, pravda velikaša, molitva dobrog i hrabrost junaka“: sretna bi Evropa, što se bolje od Azije i Afrike održa. Ko je najprije spase?

„Franceskoga da ne bi brijega
Arabijsko sve more potopi“

trabuni vladika Danilo u „Gorskome Vijencu“ pjesnika nam, počivajućeg na Lovćenu, crnogorskog vladike Pe-

tra II Petrovića Njeguša. Karlo „Martel" ljutu silu izmegju Toursa i Poitiersa dočeka i ovdje je, pa za tijem kod Narbone, junački razbi i grdnu je pro Pirinea za uvijek premetnu. Ovaj junak, ovaj spasitelj Evrope sa zapadne strane — cvijet je grijeha, na koji je oca mu Pipina ljepota mamila, cvijet nezakonitog mu ljubovanja. Ovi se grijeh ne smije praštati dok se ne uzhoće ljudstvo prećeranostima žešćijem od onijeh komunistâ staroga Korinta i novog Pariza izlagati; ali se Pipinu za dobro što ga Karlo učinio ne može suditi kako bi se sudilo da Karlo ovog dobra ne učini. Ali Brankova nestalnost nije nikako na dobro izašla, nego zla učinila; ne smije joj se ni suditi kako gospoja Mina sudi, te častiti je svojstvom genijalnijeh naravi, jer tad što će mo reći za stalnost talijanskog Branka — Leopadia?

Leopardi i Branko jednaki odnosno na veličinu književnosti, onaj talijanske a Branko naše, jednaki u plemenitosti svrhe, kojom za znanjem lebdiše, u dičnoj čeznji da dragim svojim narodima što od pravije koristi budu. U dvadesetčetvrtoj mu godini poznade Leopardija slavni historik Niebur i proglasi najučenijim Talijancem, kog je do tad vidio i ponudi stolicom profesora berlinskog universiteta, na kom danas naš Jagić naš narod slavi: U dvadestrećoj mu godini proglasi našeg Branka naš Daničić, već navedenim „Ja mislim da do danas još nije ni jedan učeni Srbin ovako pjevao, a on pjeva onako kako treba Srbin književnik da pjeva" U pjesmi „Italiji" stil je Leopardiev do kog ih se malo dovija, žudnja pak da se Italija ujedini i oneodvisi — žudnja najuzornijeg rodoljuba. Ovu je pjesmu Leopardi spjevao u dvadesetoj svojoj godinici. 1844, te u dvadesetoj svojoj godinici takogje naš je Branko spjevao njegovu najljepšu pjesmu „Djački rastanak," gdje ono imamo spomenuti komad:

„Brže, braćo, amo, amo,
Da se skupa poigramo.
Srbijanče, ognju živi,
Ko se tebi još ne divi!
Rvaćane ne od lane
Od uvek si ti bez mane!
Oj, *Bosanče*, stara slavo,
Tvrdo srce, tvrda glavo,
Tvrd si kao kremen kamen,
De stanuje živi plamen!
Ao, *Ero*, *) tvrda vero,
Ko je tebe jošte tero?
Ti si ka'no itra munja,
Što nikada ne pokunja.
Ao, *Sremče* gujo ljuta,
Svaki junak po sto puta!
Crnogorče, care mali,
Ko te ovde još ne hvali?
Mačem biješ, mačem sečeš,
Mačem sebi blago tečeš,
Blago turska glava suva,
Kroz nju vetar gorski duva.
Oj, sokole, *Dalmatinče*,
Divna mora divni sinče!
Oj ti krasni *Dubrovčane*,
Naš i danas beli dane,
Ta sa pesme iz starine,
Pune slave i miline?
Oj, *Slavonče* tanani!
Banaćane lagani!

---

*) Ero -- Ercegovče.

Oj, *Bačvani*, zdravo, zdravo,
Ko j' u pesmi veći djavo!
I vi drugi duž Dunava
I vi drugi gdje je Drava
I svi drugi tamo, amo,
Amo, da se poigramo!“

Kud daljeg poleta, kud uzornijeg rodoljublja, osobito Srbima i Hrvatima, nedosljedno danas se njekakvijeh osebica jednom te istom dušmanu jednijeh i drugijeh na uhar igrajućijeh, kao da nemamo u povjestima narodâ i pro brkâ dokaza e je budućnost Daničićâ i Jagićâ, Brankâ i Preradovićâ, a ne dječurlije, gledajuće prošlost u dimu cigareta, sadašnjost u čašama, i budućnost, ovijem gledanjem uobraženu, pjano vičuće.... Al dalje, dalje! ima još, u čemu su Leopardi i naš Branko jednaki: rano, oba rano počela učiti, kad i govoriti; oba učila u ognjicu, jednako s njima raslom; obojicu isti ognjic svršio uprav kad su ih dragi im narodi njihovi budućijem velikanima, budućijem slavama svojijem opazili i da im požive pomolili se. Razlika izmegju njih: Leopardi bio u izboru učenja uzorno stalan, Branko bio nestalan. Kad bi Brankova nestalnost bila obično svojstvo genijalnijeh naravi, tad bi izlazilo da narav Leopardijeva nije bila genijalna.

Godine 1847 izda naš Branko u Beču prvu knjigu svojijeh pjesama, posvećenu „Srpskoj Omladini.“ U ovo doba, bilježi Jovan Bošković, ova riječ „Srpska Omladina“ nije imala političkog značenja, nego je prosto značila: mlagji naraštaj, mladež. Pa ako je godina 1845 znatna po Branka, za razlog što ga navedoh, znatna je i ova, 1847, po našu književnost. „Meni se sve čini“ piše Daničić pred sudom mu o ovijem pjesmama, koji sud

već priložih, „da će se ova godina (1847) spominjati u srpskoj književnosti, istina ne kao lijep danak u godini, ali — ako da Bog — *kao osvitak tome lijepome danku*“....

Burnu godinu 1848 i godinu za njom 1849, provede Branko što u Karlovcima, što u Zemunu i što kod kuće u Temišvaru, a za tijem, bilo što mu se pravničke nauke nijesu milile, bilo s nestalnosti koju mu gospoja Mina zabilježi, bilo s bolesti koja mu je trčke život potkopavala, te bilo da u istinu, kako hoće Sandić, „svojoj bolji sam uhvati ponikli i liječi se:“ godine 1850 vrati se u Beč da uči liječničke nauke, a kako ih svrši vidimo iz pisma gospoje Mine.

Godine 1851 Branko izda u Beču drugu knjigu svojijeh pjesama, koju posveti svom Meceni — velikom pomagaocu naše knjige, neumrlom knezu srpskom Mihajlu.

Što se pjesama iza smrti mu našlo, nije imao kad pregledati, ipak ih je žalosni mu otac, kao treću knjigu, u Temišvaru 1862 izdao.

Kako vidimo u pismu gospoje Mine Branko je 1853 umro — u Beču — i ah! doslutio „Djačkog rastanka«

„Mlogo teo, mlogo započeo,
Čas umrli njega je pomeo!“

* * *

Kako vidjesmo naš se Branko rodio kad je već naš slavni filozof Dositej proveo da je najljepše pisati jezikom narodnijem, i rastao je kad je naš slavni Vuk ovo utvrgjivao; u oca bilo Vukovijeh knjiga, Vuk ga u Beču obljubio, i bio mu ondje učiteljem on, Miklošić i Daničić: Vuk ga upoznavao s ljepotama našega jezika, Mi-

klošić ga sokolio, a Daničić mu bio ugled kako da ih prima; ništa mu nije trebalo, da nam ostavi i više nego je ostavio, osim zdravlja i malko više stalnosti u izabranom učenju. Da je pak imao zdravlja te poživio više, zar se ćaše i stalnost navratiti. Ipak je ostavio što mu zaslužuje sudove našeg Daničica, koje sam već naveo. Više od onoga, što je Daničić izrekao, ne može se izreći; može samo drugijem riječma rasvijetliti. Evo kako rasvjetljuje naš Novaković u svojoj Istoriji srpske književnosti:. „Učeni Klasicizam Lukijana Mušickoga i njegovijeh sljedbenika — pade sa svim kad se uz Njegoševu narodnu pojeziju javi još i pojezija Branka Radičevića, umjetnika u stihu i pjesmi kakvoga dotle nije imala srpska književnost.“

„Dosta su ti ona dva stiha (Djačkog rastanka),“ reče naš Dubrovčanin profesor Pero Budmani svom sugragjaninu profesoru Kastrapeliju,

„„Blago turska glava suva
Kroz nju gorski vjetar duva““

»da vidiš koji je Branko pjesnik“. Naš Dubrovčanin profesor Luko Zore upozori me na drugu karateristična crtu Brankovog pjevanja: Dok veliki pjesnici u Italiji i drugamo nastajanje dana mitologijskim slikama pjevaju, Branko ga pjeva narodnijem prilikama; Branko u „Hajdukovom grobu“ pjeva:

„I zorica zabijelje divno,
Pa se maša u zlaćana njedra,
Otud vadi ono sunce jarko,
Pruži njega više gore čarne,
Pokaza ga cijelom svijetu“ —

Ovo je ljepše od svijeh mitologijskijeh slika.

Omladino! Branko je tvoja dika; neka i bude i tvoja i cijeloga našeg naroda, imamo se s kim dičiti!

Vrnimo se, pogledajmo gdje smo što rekli, naći ćemo, kako se najbolje zaslužnijema dičiti, u čemu im najpuniju počtu odavati, kako ih najpriličnije slaviti: takijem kazivanjem života im i rada kako će druge onlike, i više, narodu izvoditi.

Bilo bi, dakle, hoćemo li da se najbolje našijem Brankom dičimo, da mu najpuniju počtu odavamo, da ga najpriličnije slavimo, život i rad njegov načinom kazivati, koji će nam način izvoditi i drugijeh kolik je on i višijeh od njega. Bilo bi kazivati koliko su se Brankovi roditelji brinuli, da im knjigu uči, i kako se neiskusnoj majčici mu činilo da joj nigda knjige naučiti neće, pa se isto ni njoj ni ocu mu ne dodija isto ga i veselo u školu slati i ljubezno priučivati; ovdje će roditeljima biti primjera koliko ga je god učiteljima u Istoriji Pedagogije našeg dićnog Milićevića, gdje od života slavnog pedagoga, rodom Švajcarca, porijeklom Italijanca, Pestalozzia meće: „I u školi on nije bio Bog zna što: nije mogao za dugo da nauči pisati, toliko mu je ruka bila troma. *Nikad ništa neće biti od ovog djeteta*, govorio bi često njegov učitelj.“ Bilo bi isticati koliko je Brankovoj slavi doprinijelo što mu je otac toliko svijesan bio, da je u prvijem godinama, kad su je daleko čuveniji otricali, dobrotu Vukovoga obrnuća našom književnosti poznao i uz Vuka pristao, te sinčiću Vukove »Srpske narodne pjesme,“ veliku ovu slavu našega naroda, dohranio; ovdje će lijepe biti opomene, da, koji žele dobrijem se roditeljima zvati, gledaju kakvu će knjižnicu sabirati, kakvijeh knjiga porodu svome dohranjivati, koliko god je ima u kazi-

vanju e je i talijanskog Branka, slavnog učenjaka i rodoljuba Leopardia, knjižnica očeva slavi, do koje se ispeo, povela. Bilo bi diveći se ponašati kako je još i u Karlovcima — mlagjašno gimnazijalče, golušavi tić! — o potrebama svoga naroda mislio, dobro saborisanja shvaćao, i sazvatelju željenog narodnog sabora pjevao; u Temišvaru malko kašnje Vukove spomenute „Srpske narodne pjesme“ iz knjižnice svoga babajka čitao, ne, da vrijeme sladi, nego, da vidi što u njima ima, kakve su, i uvjerio se e im način ne ustupa tugjinštini, kojoj je u Karlovcima kao čuvenijoj i »visokoučenijem“ prikladnijoj učen, i kojom je i spomenutom sazvatelju sabora pjevao, i za uvijek se njome pjevati otrekao; u Beču, opet djače golobrče, potražio odma, ne pivnicu ili igralište, gubilišta obilatog dijela djaka, nego Vuka, da se od njega ne odvaja i da mu u pisarnici po cijele dane blago našega jezika prebira, i da s njim u slavni zbor njegov, Miklošićev, Daničićev i gostâ im ide; u izdanju pak prve knjige svojijeh pjesama neće — siromašni djak! — da je po običaju posveti kome, ko će ga pripomoći, nego posvećuje »Srpskoj omladini,« uzdanici našega naroda, svojijem vrsnicima i vrsnicama, da je ragje čitaju i tim se prije na njen put, na put pravoga govorenja svome narodu, na put govorenja narodnog, koji nam je Dositije ukazao, Vuk prokrčio, Daničić uravnao, obrne, u brk baucima, kojijem je sredovječna počta njekijem starinama, navikom nepobitnijem i vječnijem smatranim, plašila: evo ognja, što valja da i starost ugrije! i ako slavni talijanski pjesnik i rodoljub Vittorio Alfieri u svome „Životu« (»Vita«) kaže kako su ga njeki „Životi“ što ih piše Plutark, kao „Timoleonov, Cesarov, Brutov, Pelopidin, Katonov,“ grijali, i veli: „do četiri i pet puta sam ih takom vikom, plačem, pa i mahnito-

šću čitao, da bi bio rekao, da je ko u drugoj sobi slušao, e sam bio baš poludio. Prečesto se dogodilo da ćah čuti koji veliki doskok prevelikijeh onijeh ljudi i ovo me tako ćaše ugrijati da ćah kao izvan sebe na noge skočiti:" evo i u slavnome Brankovom djakovanju ovakog ognja, da na plemenito ragjenje svome narodu povede! Bilo bi vikati da se Brankove pjesme čitaju, ne za slagjenje vremena, ne što ona

„Kad sam sinoć ovdje bila
I vodice zaitila,
Dogje momče crna oka"....

valja da milinu pobudi, niti što „Djački rastanak" valja da zanese, nego za ono za što je Branko i poskočice i junačke pjesme Vukovijeh pjesmarica čitao, da i čitalac prisvoji ljepote Brankovijeh pjesama kako je Branko prisvojio ljepote pjesmarica Vukovijeh. Bilo bi u navogjenju uzornijih mu pjesama, ili komada, navoditi i pjesmu kojom je istisak prve knjige svojijeh pjesama spjevatelju »Gorskoga vijenca" »Petru Petroviću Njegošu, vladici crnogorskom« poslao:

„Oj, vladiko, Crnoj Gori glavo,
Naša diko, naša velja slavo,
Evo tebe jedne knjige bele,
Čeda mila moje krvce vrele,
Krvca vrela, a čedo nestašno,
Na veselje svako je popašno
A duša mu i noću i danju
Svaku praznu razbiti lubanju.
Oh, oprosti, ako s prava puta
Kad i kada mlagjano zaluta,
Ta bolje je spreda oberučke,

Nego straga udariti mučke,
Bolje čedo i predjavolasto,
Neg bogaljče i sl'jepo i kljasto :
Da uz tugji korak naramljuje,
Da ga tugja ruka zaranjuje. »

Mnogo je pouke u ovoj pjesmi, kako treba pisati : da treba biti svoj, a ne tugj. Pa bi najzad bilo i žaliti, što ga je osim ognjica, koji mu onako rano život prekinu, i nestalnost, koju nam gospoja Mina bilježi, omela, da nam više sretne svoje radnje ne ostavi ; žarka bi rodoljubna Brankova duša žaljenje oprostila, i kad ga ne bi častilo više, nego kad ne bismo žalili, a časti ga više i, jer se njime punije sreća radnje mu cijeni i, što se uprav iznošenjem mana, onakijem kakve su, a ne kakve bi mogle podnijeti bolje, ili, što je još gore, previgjenjem, ili, što je najgore, prijeklaznim mûkom, istinitost iznešenog dobrog, krjeposnog, očituje ; da, žarka bi rodoljubna Brankova duša oprostila, jer žaljenje ne bi malo u mladosti dobilo, ne bi mali svjet mladosti bio.

Iza ovakog kazivanja Brankovog života i Brankovog rada dolazi, da ga slavimo kako je činjeno do sad, divotnim izdanjima njegovijeh knjiga i njegovijeh slika, a za ovim da mu se kosti u „krasno Stražilovo" kod Karlovacâ našeg ubavog Srijema prenesu, kako je želio kad je u „Djačkome rastanku„ pjevao,

„Al' kad mi se veće smrći mora,
Nek se smrkne izmegj ovi gora,
Tu nek mi se ladna kopa raka,
Tu će mene zemlja biti laka"

bilo kako valjani urednik „Orla" Steva Popović predloži i po ovome naš dični pjesnik Zmaj-Jovanović u

krasnoj pjesmi „Brankova želja“, pečatanoj i u „Orlu“ za 1878 i u prvoj svesci „Srpske Zore“ za 1878, pjeva, iz koje ove tobože Brankove riječi vadim:

„Preletela letom vr meneka
Polovina polovine veka,
A ja ležim u dalekom kraju,
U tugjini, tugjem zavičaju.
Što to trese moje ledne grudi?
Kanda bruje topovi sa strane
De sam mlade proživovô dane.
Jeste, jeste, — boj se ljuti zače,
Srbin diže mača plamenoga
Na Turčina, na dušmana svoga.
Poleteće veliko i malo
Da obrani što se srpsko zvalo;
Zaigraće kolo vitezova,
Divna slika moji mladi snova,
Što sam negda tako željno čekô.
— A moj pepô da je na daleko!
Al' kad bude, pa ta muka mine,
Kad sloboda kao sunce sine,
Srpske zemlje okite se mirom,
Srpska deca ružom i šimširom,
Srpske mome strukom ruzmarina,
Srpska majka kad zagrli sina, —
Kad se sunce na škole osmene,
Haj na škole i darove njene,
Mudre knjige kad polete letom,
Da Srbina izjednače svetom,
Kad zapjeva Ravijojla vila:
„„Sad je java što sam negda snila!““
Srbe brate, a Srpkinjo sele,

Rastavte me sa ovom daljinom,
Moje kosti operite vinom,
Pa i' noste našem zavičaju,
Zavičaju, mom negdanjem raju;
Pa na ono mirno Stražilovo,
Tu još jednu staru otpjevajte,
Tu mi, braćo, kosti ukopajte,
Tu bi mrtav prava mira dostô
— Srbadijo, ne bilo ti prosto!"

ili kako bi htio naš dr. Lazo Kostić u svojoj pjesmi „Prava Brankova želja", pečatanoj takogje u prvoj svesci „Srpske Zore" za 1878 kao odgovor Zmaju i svršujućoj:

„U slobodnu zemlju samo noste Branka!"

Rekli smo još da se velikijem ljudma gledaju najviše plodovi uma im koliko su ovi istinoj ljepoti i dobroti književnosti njihovog naroda, te umnom i političkom napretku ovoga doprinijeli. Navedenome sudu našega Daničića, i navedenome iz Istorije Srpske Književnosti našega Novakovića, dodajmo i što veli naš J. Bošković u «Orlu" za 1878 i naš A. Sandić u petom izdanju Brankovijeh pjesama Srpske knjižare Braće Jovanovica, a Bošković veli:

„Branko nije samo umetničku pojeziju srpsku razvijao u duhu naših narodnih pesama, nego je i prvi pokazao, da ona može biti samostalna bez tugjinske odeće i mitologijskih šljoka i nakita; a što se tiče čistote i pravilnosti jezika, tu ga ni mnogi potonji pesnici nisu ni stigli, a kamo li pretekli. Osim tih zasluga on će večito ostati pesnik djački i mladosti", — a Sandić: „Jest! Branko udari novim pravcem, koji ne pogodi u nas niko drugi pre njega. Za

njim pristade kolo po izbor pesnika: Zmaj- Jovan Jovanović, Stevan Kačanski, Gjuro Jaksić, Milan Berić, Laza Kostić i drugi. I pesme Brankove razliježu se danas i čitaju po vaskolikom Srpstvu na sve strane".

Pa gle! dok ovo pišem, evo mi i novog izdanja Brankovijeh pjesama — šestog knjižare braće Jovanovića u Pančevu. Ovdje je Bošković popunio što piše u „Orlu": ovdje dodaje kako se Brankovijem pjesmama bave osim Daničića, Novakovića, njega i Sandica i Lj. Štur i Jagić (Lj. Štur 1851 u slovačkom časopisu „Slovanske Pohladi", a Jagić 1863 u „Jihoslované") i odgovara na njeke Šturove primjedbe; pa ljepše završuje, naime: „U ostalom, Branko je sam sebi podigao najljepši spomenik u srcima svojih sunarodnika. Za njega se može reći kao ono za Jovana Kolara:

Živeći nosio je u srcu cio narod;
Umrvši živi u srcu c'jeloga naroda".

Uzmimo sve ovo i dodajmo i primjedbu Budmanijevu i Zoreovu, imamo čime izmjeriti koliko su plodovi uma našega pjesnika Branka Radičevića istinoj ljepoti i dobroti književnosti te umnom i političkom napretku naroda našega doprinijeli; a koliko uprav?..... Budućnost je naša!...

* * *

Dični Dubrovniče, u tebi se toliko svijetlijeh zvijezda našega neba rodi i najuzornijem se rodoljubljem onda svjetlošću, kojom svijetle, zaodjenu; ti se toliki rodoljub, u zadnjem bratskom ustanku na dušmana, očitova, da te više no i jedan grad našeg primorja ustala braća blagosivljati imaju; rodoljublje kojijem se tvoji veleumi svijetlijem zvijezdama našega neba načiniše, bilo je

rodoljublje našeg pjesnika Branka Radičevića; ustanak u kom si toliko bratske ljubavi pokazao, bio je Brankova čeznja: Branko ti pjeva u divnome svom «Djačkome rastanku»:

„Oj ti *krasni Dubrovčane*,
Naš i danas beli dane,
Ta sa pesme iz starine,
Pune slave i miline!“

Primi, dični Dubrovniče, ovo malo moje posvete s uvjerenjem, e srce, što ti je upravlja zna da si i za višeg poklona, al i da pravo taki, pravo veliki, samo srce i i namjeru gledaju.

U Ercegnovome, julija 1880.

